

فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۰، صفحات ۸۵-۱۰۴

بررسی نیازهای آموزشی و ترویجی روحانیون برای مشارکت در برنامه‌های ترویج کشاورزی و منابع طبیعی

عنایت عباسی و مرتضی اکبری*

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۴/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۱۰/۱۳

چکیده

هدف تحقیق حاضر شناسایی نیازهای آموزشی و ترویجی روحانیون برای مشارکت در برنامه‌های آموزشی و ترویجی کشاورزی و منابع طبیعی است. تحقیق از نوع توصیفی-همبستگی بوده، به روش پیمایشی انجام می‌شود و جامعه آماری آن دربرگیرنده همه روحانیون فعال در فرهنگ‌سازی کشاورزی و منابع طبیعی است؛ و از آن میان، با استفاده از فرمول کوکران، ۲۶۰ نفر به صورت طبقه‌ای متناسب با حجم از استان‌های کرمانشاه، خراسان رضوی، خراسان جنوبی، خراسان شمالی، ایلام، قزوین و یزد انتخاب شده‌اند. دوره زمانی انجام تحقیق سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۸۹ است. اطلاعات مورد نیاز با استفاده از پرسشنامه گردآوری شد. روایی صوری و محتوایی پرسشنامه نیز با استفاده از نقطه نظرات کارشناسان مربوط در مرحله پیش-آزمون تأیید شد. بر اساس نتایج تحقیق، آشنایی با قوانین و مقررات کشاورزی و منابع طبیعی، با مناسبت‌ها، و نیز با برنامه‌های مهم وزارت جهاد کشاورزی، به ترتیب، اولویت‌های نخست تا سوم نیازهای آموزشی و ترویجی روحانیون را تشکیل می‌دهند.

کلیدواژه‌ها: نیازسنجی / روحانیان / ترویج کشاورزی / ترویج منابع طبیعی.

* به ترتیب، نویسنده مسئول و استادیار دانشکده کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس (enayatabbasi@gmail.com)؛ و عضو هیئت علمی دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران.

مقدمه

از دیرباز، کشاورزی از فعالیت‌های مهم در زندگی بشر به‌ویژه در کشورهای جهان سوم محسوب شده و بستر انجام آن نیز منابع طبیعی بوده است. نقش کشاورزی در تأمین غذا، پوشاک، و ایجاد اشتغال و همچنین، کارکرد آن در معادلات سیاسی و اقتصادی کشورها بر کسی پوشیده نیست. به همین دلیل، توسعه کشاورزی و منابع طبیعی در راستای بهبود کمی و کیفی نظام کشاورزی و بهبود وضع زندگی اکثریت کشاورزان و بهره‌برداران منابع طبیعی ضرورتی انکارناپذیر است. در مسیر توسعه کشاورزی و منابع طبیعی، باید از تمامی ظرفیت‌ها و توان‌های موجود بهره گرفت. وجود و گسترش نظام‌های رهبری در زمینه‌ها، موضوعات و مواضع راهبردی برنامه‌های توسعه کشاورزی و منابع طبیعی از توان‌هایی عظیم است که شاید کمتر بدان توجه شده است؛ اهمیت این موجودیت تا آنجاست که نظام‌های رهبری محلی را می‌توان کلید تحقق اهداف و راهبردهای توسعه دانست (شهبازی، ۱۳۷۲).

روحانیون از جمله افرادی به‌شمار می‌روند که می‌توانند به عنوان رهبران محلی، در آموزش، فرهنگ‌سازی و تبلیغ فعالیت‌های کشاورزی و منابع طبیعی در راستای دستیابی به اهداف توسعه، به ایفای نقشی مهم پردازند. خوشبختانه، در کشور ایران، قشر روحانی به‌دلیل برخورداری از ویژگی‌های اساسی از قبیل توانایی نفوذ در دیگران، مردم‌پذیری، برخورداری از توان اظهار نظر و ابراز عقیده به‌طور واضح و روشن، وسعت دانش و آگاهی، اعتماد به نفس، و سایر شایستگی‌ها قادرند به کمک متولیان کشاورزی و منابع طبیعی آمده و در امور فرهنگ‌سازی و مشارکت کشاورزی و منابع طبیعی یاریگر آنها باشند. این توان همراه با ظرفیت‌های ایجاد شده ناشی از مناسبت‌های مختلف در کشور از قبیل ماه مبارک رمضان و ماه محرم فرصت‌هایی مناسب برای آموزش کشاورزی و منابع طبیعی به مردم است. بهره‌گیری از این فرصت‌ها، البته همراه با مطالعه و برنامه‌ریزی قبلی، به‌صورت مکمل فعالیت‌های انجام‌شده از سوی متولیان امور کشاورزی و منابع طبیعی گامی مهم در دستیابی به اهداف توسعه در بخش کشاورزی و منابع طبیعی کشور است.

پیشینه بهره‌گیری از نیروهای مذهبی در ارائه آموزش به روستاییان را می‌توان در کلیساها جست. کلیساها، همزمان با پیدایش خود، کار آموزش به مردم را نیز آغاز کرده‌اند. از ۱۷۸۹، توجه کلیساها به ارائه آموزش‌های مذهبی قوت گرفت و در همین راستا، مدارس شبانه برای آموزش به بزرگسالان ایجاد شد. از اوایل قرن نوزدهم، در کنار فعالیت‌های آموزشی برای بزرگسالان، ایجاد تشکلهای مذهبی، حرکت‌های گروهی و تشکیل انجمن‌های متعدد در زمینه‌های مختلف با هدف برقراری روحیه همیاری میان مردم در قالب بخشی دیگر از فعالیت‌های کلیساها تکامل یافت (Fox, 2004). از زمان پیدایش ترویج دانشگاهی در ۱۸۷۳، کشیش‌ها نقشی مهم در ارائه آموزش‌های کشاورزی به بزرگسال ایفا کرده‌اند. برای نمونه، در چین، در دهه ۱۹۲۰، نخستین اقدامات ترویجی در زمینه آموزش به بزرگسالان از سوی برخی نهادهای آموزشی خصوصی و مذهبی آغاز شد (Reddy, 2011). به نقل از (FAO and UNDP, 1980). تیموس^(۱)، با مروری بر آموزش بزرگسالان در کشورهای مختلف از قبیل مصر، چین، و هند، نقش مذهب و افراد مذهبی در ارائه این‌گونه آموزش‌ها به مردم را مثبت ارزیابی کرده است. وی در زمینه ارائه آموزش به بزرگسالان در کشورهای جهان اسلام نیز می‌گوید که در این کشورها، نظام‌های سازمان‌دهی شده مناسب برای همین منظور در قالب مکتب‌ها و مدارس قرآنی وجود داشته است. مدارس قرآنی و مکتب‌ها از جمله مکان‌هایی مذهبی بودند که در آنجا روحانیون به ارائه آموزش به بزرگسالان می‌پرداختند (Merriam and Brockett, 2007).

در سال‌های اخیر نیز کلیساها به صورت راهبردی به ارتباط بین آموزش بزرگسالان و نیازهای اجتماعی این افراد توجه کرده، آموزش‌های خود را با رویکرد توانمندسازی آنها ارائه می‌دهند. همان‌گونه که از نوشته‌های بالا برمی‌آید، ارائه آموزش به مردم و به‌ویژه روستاییان از سوی مراکز مذهبی و دینی امری مرسوم است و بر اساس تحقیقات انجام‌شده، روحانیون و معلمان از مهم‌ترین رهبران اجتماعی جوامع سنتی و روستایی محسوب می‌شوند (Zawisza and Pilarsk, 2005).

مبانی نظری تحقیق

علی‌رغم اهمیت و نقش مذهب، پیشینه تاریخی مطالعات روستایی حاکی از آن است که در زمینه ارتباط میان مذهب و نیازهای روستایی چندان مطالعه نشده و در واقع، علاقه به مطالعه در این زمینه اندک بوده است. (Davies et al., 1991; Francis, 1996; Liu et al., 1998; Walker, 2002; Meyer and Lobao, 2003). از دیدگاه پسونن و وسالا^۱ (Pesonen and Vesala, 2006)، شرکت جستن کلیساها و اعضای آنها در فعالیت‌های مرتبط با توسعه روستایی دارای سه بعد فردی، مشارکتی، و معنوی و روحانی است. در بعد فردی، اعضای روستایی کلیساها با سایر افراد هم‌فکر خود در روستا ارتباط برقرار می‌کنند؛ بعد مشارکتی شامل مشارکت اعضای کلیسا در ملاقات‌ها و جلساتی است که در روستا برگزار می‌شود و همچنین، همکاری با شوراهای و نهادهای روستا را دربرمی‌گیرد؛ و سرانجام، در بعد معنوی و روحانی نیز کلیساها با دمیدن روح امید به آینده و ایجاد انگیزه در روستاییان به منظور تلاش برای زندگی بهتر، نقش خود را ایفا می‌کنند. البته روحانیون را می‌توان در زمره رهبران افکار مهم تلقی کرد. این رهبران می‌توانند موانع را تغییر داده، سرعت انتشار نوآوری‌ها را افزایش دهند (Valente and Davis, 1999).

از رهبران افکار در زمینه‌های متعدد بهره‌گیری شده است. در مطالعه گیونز و همکاران (Gibbons et al., 1980)، به نقش مؤثر رهبران توانمند و برجسته به عنوان منبع اطلاعات و نوآوری‌ها برای روستاییان اشاره شده است. نتایج تحقیق فدر و ساواستانو (Feder and Savastano, 2006) نشان می‌دهد که رهبران افکار در انتقال دانش در زمینه مدیریت تلفیق آفات در کشاورزی نسبت به بقیه افراد موفق‌تر بوده‌اند. فاکس (Fox, 2004)، با مرور ادبیات موجود در این زمینه در چهار دهه از ۱۹۶۰ تا اوایل دهه ۲۰۰۰، به بررسی فعالیت کلیساها پرداخته و نشان داده است که از همان ابتدای دهه ۱۹۶۰، کلیساها نسبت به مسئولیت خود در قالب هدایت و راهنمای شغلی آگاه بوده و مخاطبان این برنامه‌ها نیز اقشار مختلف مردم، بچه‌ها، دانش‌آموزان، جوانان، زنان، و بزرگسالان بوده‌اند.

از جمله فعالیت‌های کلیساها طی این چهار دهه عبارت‌اند از: تأکید بر ایجاد فرصت‌های راهنمای شغلی برای جوانان، همکاری با مدارس در ایجاد فرصت‌های راهنمای شغلی برای دانش‌آموزان، ارائه اطلاعات و مشاوره برای مشاغل مذهبی، ایجاد فرصت‌های کار پاره‌وقت برای جوانان، استفاده از والدین برای تسهیل در کار توسعه حرفه‌ای فرزندان، ارائه مشاوره در زمینه انتخاب شغل، دوره‌های ویژه بازنشستگان با هدف استفاده از توانایی‌ها و مهارت‌های به‌دست آمده در دوران خدمت، کلاس‌هایی برای پر کردن اوقات فراغت از قبیل نمایش، و همکاری با مسئولان اداری و دولتی در انجام فعالیت‌های تحقیقاتی مرتبط با شغل و توسعه حرفه‌ای. دمیدن روح معنویت، ایجاد فرصت‌های بحث و تبادل نظر، و تهییج احساسات و انگیزه‌های افراد از اهداف مهم و مورد تأکید کلیساها در مسیر هدایت و توسعه شغلی افراد است.

راجرز (Rogers, 1995) موقعیت اجتماعی قوی، ارتباط با منابع بیرونی دانش، و تجربه را از ویژگی‌های رهبران افکار در جامعه می‌داند. بنابراین، با توجه به همین ویژگی‌هاست که رهبران افکار از توانایی تأثیرگذاری بر دانش و نگرش و رفتار دیگران برخوردارند.

در ایران نیز بیشتر پژوهش‌ها به نقش رهبران افکار، رهبران محلی، و خبرگان در ترویج کشاورزی پرداخته‌اند و در زمینه نقش روحانیون در ترویج و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی، مطالعه و پژوهش علمی در دست نیست. با توجه به آنچه گفته شد، روحانیون می‌توانند با بیان مطالب مربوط به کشاورزی و منابع طبیعی در قالب ارزش‌های معنوی و القای روحیه امید به آینده و تلاش برای زندگی بهتر، همگام با فراهم آوردن زمینه‌های لازم برای رفع نیازهای آموزشی روستاییان از طریق همکاری با سایر نهادهای رسمی مرتبط، نقش خود را در توسعه روستا و توانمندسازی روستاییان ایفا کنند. تحقق این مهم، در وهله نخست، مستلزم شناسایی نیازهای آموزشی و ترویجی روحانیون در زمینه کشاورزی و منابع طبیعی و همچنین، رفع موانع و مشکلات احتمالی پیش روی روحانیون برای افزایش مشارکت آنها در فعالیت‌های آموزشی و ترویجی است، که تحقیق حاضر با همین هدف انجام شده است.

روش تحقیق

پژوهش حاضر، به لحاظ ماهیت و هدف، از نوع کاربردی و از لحاظ درجه نظارت و کنترل متغیرها، از نوع میدانی و از لحاظ گردآوری داده‌ها نیز از نوع تحقیقات پیمایشی- توصیفی است. جامعه آماری تحقیق کلیه روحانیون درگیر در فعالیت‌های کشاورزی و منابع طبیعی درون ساختار سازمان‌های جهاد کشاورزی و سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور را دربرمی‌گیرد، که شمار آنها به دو هزار نفر می‌رسد (حوزه نمایندگی ولی فقیه در سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور، ۱۳۸۸). حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۲۶۰ نفر برآورد شد. در مرحله اول، با مشورت حوزه نمایندگی ولی فقیه در سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور، پنج استان کرمانشاه، خراسان (رضوی، جنوبی و شمالی)، ایلام، قزوین، و یزد به صورت هدفمند انتخاب شدند و در مرحله دوم، انتخاب نمونه‌های تحقیق به صورت تصادفی از میان این استان‌ها صورت گرفت (جدول ۱).

جدول ۱- توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر اساس استان

استان	فراوانی	درصد
کرمانشاه	۴۸	۱۸/۵
خراسان (رضوی، جنوبی و شمالی)	۸۸	۳۳/۸
ایلام	۴۴	۱۶/۹
قزوین	۴۵	۱۷/۳
یزد	۳۵	۱۳/۵

منبع: یافته‌های تحقیق

ابزار اصلی جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه‌ای است که پژوهشگران مطالعه حاضر طراحی و تهیه کرده‌اند. از آنجا که بخشی از تحقیق به سنجش تمایل و رفتار روحانیون برای مشارکت در برنامه‌های آموزشی و ترویجی کشاورزی و منابع طبیعی اختصاص

دارد، برای سنجش این دو متغیر، از پرسشنامه استاندارد مدل رفتار برنامه‌ریزی‌شده آجزن (Ajzen, 2005) استفاده شده است. برای تعیین روایی صوری و محتوایی پرسشنامه، از نظرات کارشناسان حوزه نمایندگی ولی فقیه در وزارت جهاد کشاورزی و سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور بهره‌گیری شده و برای تعیین پایایی پرسشنامه، تعداد سی پرسشنامه را روحانیون خارج از نمونه مورد مطالعه تکمیل کردند، و ضریب کرونباخ آلفا برای بخش‌های مختلف محاسبه شده است (جدول ۲).

جدول ۲- مقادیر کرونباخ آلفای محاسبه‌شده برای بخش‌های مختلف

ردیف	متغیرهای تحقیق	آلفای کرونباخ
۱	نیازهای آموزشی و ترویجی	۰/۹۱
۲	موانع و مشکلات	۰/۹۳
۳	تمایل روحانیون برای مشارکت در برنامه‌های آموزشی و ترویجی	۰/۸۰
۴	مشارکت روحانیون در برنامه‌های آموزشی و ترویجی (رفتار)	۰/۹۱

منبع: یافته‌های تحقیق

مقادیر ضرایب کرونباخ آلفا حاکی از مناسب بودن پرسشنامه برای گردآوری داده‌هاست. برای داده‌پردازی نیز از آماره‌های توصیفی فروانی، درصد، میانگین، انحراف معیار، و آزمون‌های t و تحلیل واریانس استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی

توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر اساس سن و سنوات تبلیغ در روستا

توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب سن و سابقه کار در روستا در جدول ۳ آمده که بر اساس آن، بیشترین فراوانی پاسخ‌گویان مربوط به طبقه سنی ۳۱ تا چهل سال و ۸۷ نفر نیز مربوط به طبقه سنی کمتر از سی سال بوده است. این نتایج نشان از جوان بودن

جامعه آماری پاسخ‌گویان دارد. تنها ۱۰/۴ درصد از پاسخ‌گویان بالای پنجاه سال بوده‌اند. میانگین سن پاسخ‌گویان ۳۴ سال با بیشینه ۷۳ و کمینه بیست سال است. توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر اساس سنوات تبلیغ در مناطق روستایی حاکی از آن است که بیشترین فراوانی مربوط به طبقه شش تا ده سال، کمترین فراوانی مربوط به طبقه بیش از ۲۱ سال، و متوسط آن هشت سال بوده است.

توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر اساس داشتن تجربه کار کشاورزی

نتایج به‌دست آمده از جدول توزیع فراوانی روحانیون بر اساس تجربه کار کشاورزی و میزان آشنایی با فعالیت‌های کشاورزی نشان می‌دهد که ۱۶۳ نفر (۷۴/۱ درصد) دارای تجربه کار کشاورزی بوده‌اند؛ و تنها ۲۶ درصد فاقد تجربه کار کشاورزی بوده، که بیشتر آنها متولد شهرها و جزو افراد جوان بوده‌اند.

جدول ۳- توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر اساس برخورداری از تجربه کار کشاورزی

تجربه کشاورزی	فراوانی	درصد معتبر
بله	۱۶۳	۷۴/۱
خیر	۵۷	۲۵/۹
مجموع	۲۶۰	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق

از میان افراد دارای تجربه کار کشاورزی، ۳۶ درصد بیش از یازده سال و ۵۴ درصد کمتر از پنج سال تجربه داشته‌اند. شایان یادآوری است که سابقه فعالیت کشاورزی افراد دارای بیش از یازده سال تجربه به سال‌های جوانی و پیش از تبلیغ بازمی‌گردد و در حال حاضر، به‌طور مستقیم درگیر فعالیت‌های کشاورزی نیستند؛ البته برخی از روحانیون همچنان در مناطق روستایی زندگی می‌کنند و به‌صورت غیرمستقیم به فعالیت‌های کشاورزی می‌پردازند.

اولویت‌بندی نیازهای آموزشی روحانیون

میزان نیاز روحانیون به آموزش مسائل مختلف، به ترتیب اولویت، در جدول ۴ آمده است. بر این اساس، آشنایی با قوانین و مقررات کشاورزی و منابع طبیعی اولویت اول و آشنایی با وظایف و مهارت‌های یک کارشناس کشاورزی و منابع طبیعی و آشنایی با روند تشکیل سازمان‌های محلی مانند تعاونی‌های کشاورزی و منابع طبیعی نیز به‌طور مشترک، اولویت آخر را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۴- اولویت‌بندی نیازهای آموزشی و ترویجی روحانیون

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین*	زمینه‌های آموزشی
۱	۰/۴۱۷	۱/۴۹	۳/۵۷	آشنایی با قوانین و مقررات کشاورزی و منابع طبیعی
۲	۰/۴۲۲	۱/۴۷	۳/۴۸	آشنایی با مناسبت‌های موجود از قبیل هفته جهاد و روز درختکاری
۳	۰/۴۲۶	۱/۴۹	۳/۴۹	آشنایی با طرح‌ها و برنامه‌های مهم وزارت جهاد کشاورزی
۴	۰/۴۳۸	۱/۵۴	۳/۵۱	شناخت سازمان‌ها و مراجع ذی‌ربط در امور کشاورزی و منابع طبیعی و آشنایی با وظایف آنها
۵	۰/۴۴۰	۱/۵۴	۳/۵۰	آشنایی با شیوه‌های جلب مشارکت مردم در امور کشاورزی و منابع طبیعی
۶	۰/۴۴۲	۱/۵۹	۳/۵۹	اهمیت کشاورزی و منابع طبیعی از دیدگاه قرآن و احادیث و روایات
۷	۰/۴۴۵	۱/۶	۳/۵۹	آشنایی با روند تشکیل سازمان‌های محلی مانند تعاونی‌های کشاورزی و منابع طبیعی
۷	۰/۴۴۵	۱/۶	۳/۵۹	آشنایی با وظایف و مهارت‌های یک کارشناس کشاورزی و منابع طبیعی

* دامنه امتیاز از یک تا پنج

منبع: یافته‌های تحقیق

اولویت‌بندی تمایل و رفتار روحانیون برای مشارکت در برنامه‌های آموزشی و ترویجی کشاورزی و منابع طبیعی

نتایج به‌دست آمده از اولویت‌بندی تمایل و رفتار روحانیون برای مشارکت در برنامه‌های آموزشی و ترویجی کشاورزی و منابع طبیعی در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵- اولویت‌بندی تمایل و رفتار روحانیون برای مشارکت در برنامه‌های تبلیغی

کشاورزی و منابع طبیعی

شاخص	گویه	میانگین*	انحراف معیار	ضریب تغییرات	رتبه
تمایل	کسب اطلاعات در مورد کشاورزی و منابع طبیعی برای من اهمیت زیادی دارد.	۵/۹۳	۱/۲۶	۰/۲۱۲	۱
	مایلم در ماه مبارک رمضان روزانه یک حدیث در مورد کشاورزی و منابع طبیعی برای مردم شرح دهم.	۵/۹۳	۱/۳۸	۰/۲۳۲	۲
	اگر بدانم می‌توانم در برنامه‌های آموزش کشاورزان مؤثر واقع شوم، بسیار تمایل دارم در برنامه‌های تبلیغی کشاورزی و منابع طبیعی شرکت کنم.	۵/۸۳	۱/۳۷	۰/۲۳۴	۳
	بسیار تمایل دارم در برنامه‌های آموزش کشاورزی و منابع طبیعی به کشاورزان و دامداران شرکت کنم.	۵/۷۴	۱/۴۰	۰/۲۴۳	۴
	تمایل دارم در ماه محرم روزانه حداقل یک حدیث در مورد اهمیت کشاورزی و منابع طبیعی برای مردم شرح دهم.	۵/۸۱	۱/۵۰	۰/۲۵۸	۵
	بسیار تمایل دارم در بین صحبت‌های روزانه به‌مدت پنج دقیقه درباره کشاورزی و منابع طبیعی برای مردم صحبت کنم.	۵/۷۲	۱/۵۰	۰/۲۶۲	۶
	نسبت به رفتن به روستا و آموزش کشاورزی خیلی علاقه- مندم	۵/۷۱	۱/۵۰	۰/۲۶۲	۷
	اگر از من خواسته شود، حتی برای تدریس در کلاس‌های آموزش کشاورزی نیز آماده می‌شوم.	۵/۵۳	۱/۶۱	۰/۲۹۱	۸
	همیشه منتظر بودم که از من خواسته شود مباحث کشاورزی را تدریس کنم.	۵/۱۱	۱/۸۴	۰/۳۶۰	۹
رفتار	با توجه به شرایط فردی، برای من امکان‌پذیر است که در برنامه‌های تبلیغی کشاورزی و منابع طبیعی شرکت کنم.	۵/۳۵	۱/۵۸	۰/۲۹۵	۱
	با وجود تمام مسائل، حاضرم در برنامه‌های تبلیغی کشاورزی و منابع طبیعی شرکت داشته باشم.	۵/۵۳	۱/۶۷	۰/۳۰۱	۲

* دامنه امتیاز از یک تا هفت

منبع: یافته‌های تحقیق

بر اساس نتایج حاصل از تمایل برای مشارکت، گویه‌های «کسب اطلاعات در مورد کشاورزی و منابع طبیعی برای من اهمیت زیادی دارد»، «مایلم در ماه مبارک رمضان روزانه یک حدیث در مورد کشاورزی و منابع طبیعی برای مردم شرح دهم»، و «اگر بدانم می‌توانم در برنامه‌های آموزش کشاورزان مؤثر واقع شوم، بسیار تمایل دارم در برنامه‌های تبلیغی کشاورزی و منابع طبیعی شرکت کنم»، به ترتیب، رتبه‌های اول تا سوم مؤلفه تمایل را به خود اختصاص داده‌اند. در میان گویه‌های مربوط به رفتار نیز گویه‌های «با توجه به شرایط فردی، برای من امکان‌پذیر است که در برنامه‌های تبلیغی کشاورزی و منابع طبیعی شرکت کنم» و «با وجود تمام مسائل، حاضریم در برنامه‌های تبلیغی کشاورزی و منابع طبیعی شرکت داشته باشیم»، به ترتیب، در اولویت‌های اول و دوم جای گرفته‌اند.

اولویت‌بندی مشکلات فراروی برنامه‌های تبلیغی کشاورزی و منابع طبیعی

نتایج به دست آمده از اولویت‌بندی مشکلات فراروی برنامه‌های تبلیغی کشاورزی و منابع طبیعی از دیدگاه روحانیون نشان می‌دهد که نبود دستورالعمل و استاندارد مشخص برای این کار، عدم حمایت کافی از برنامه‌های تبلیغی کشاورزی و منابع طبیعی توسط حوزه، و نبود شبکه‌ای منظم برای پیگیری و ارزیابی این برنامه‌ها، به ترتیب، اولویت‌های اول تا سوم را به خود اختصاص داده‌اند.

پروژه گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۶- مشکلات فراروی برنامه‌های تبلیغی کشاورزی و منابع طبیعی

رتبه	ضرب تغییرات	انحراف معیار	میانگین *	مشکل
۱	۰/۳۹۵	۱/۵	۳/۸۲	دستورالعمل و استاندارد مشخص برای این کار وجود ندارد.
۲	۰/۴۰۳	۱/۵۱	۳/۷۷	برنامه‌های تبلیغی کشاورزی و منابع طبیعی چندان از حمایت حوزه بهره‌مند نیست.
۳	۰/۴۱۴	۱/۵۸	۳/۸۴	شبکه یا سازمانی برای پیگیری این کار وجود ندارد.
۴	۰/۴۲۲	۱/۶	۳/۸	در زمینه کشاورزی و منابع طبیعی، روحانیون اطلاعات لازم را در اختیار ندارند.
۵	۰/۴۳۰	۱/۵۶	۳/۶۳	دولت از برنامه‌های تبلیغی کشاورزی و منابع طبیعی چندان حمایت نمی‌کند.
۶	۰/۵۳۸	۱/۷۳	۳/۲۴	مسئولان حوزه اعتقادی به اجرای برنامه‌های تبلیغی کشاورزی و منابع طبیعی توسط روحانیون ندارند.
۷	۰/۵۷۸	۱/۷	۲/۹۴	شرایط فرهنگی جامعه امکان اجرای این کار را با مشکل مواجه می‌سازد.
۸	۰/۵۸۶	۱/۸۹	۳/۲۳	روحانیون، به دلیل مشکلات خاص خود، حاضر به شرکت در برنامه‌های تبلیغی کشاورزی و منابع طبیعی نیستند.
۹	۰/۶۱۴	۱/۷۴	۲/۸۴	روحانیون فرصت کافی برای انجام این برنامه‌ها را ندارند و باید به انتقال مسائل دینی بپردازند.
۱۰	۰/۶۱۴	۱/۶۶	۲/۷	مردم به دریافت آموزش از سوی روحانیون چندان علاقه و تمایل ندارند.
۱۱	۰/۶۶۶	۱/۸۵	۲/۷۹	روحانیون مسئولیتی در برابر برنامه‌های کشاورزی و منابع طبیعی ندارند.

* دامنه امتیاز ۱ تا ۵

منبع: یافته‌های تحقیق

یافته‌های استنباطی

در زمینه تمایل به مشارکت و مشارکت (رفتار) در برنامه‌های آموزشی و ترویجی کشاورزی و منابع طبیعی، برای مقایسه دیدگاه‌های روحانیون دارای تجربه کار کشاورزی و منابع طبیعی و روحانیون فاقد این تجربه، از آزمون t استفاده شده و نتایج تحقیق نشان داده است که میان تمایل این دو دسته از روحانیون تفاوتی معنی‌دار وجود ندارد؛ اما رفتار روحانیون دارای تجربه کشاورزی با روحانیون فاقد این تجربه تفاوتی معنی‌دار دارد، به گونه‌ای که آنها حاضرند در کارهای تبلیغی خود، به آموزش‌های کشاورزی و منابع طبیعی نیز بپردازند.

جدول ۷- آزمون مقایسه میانگین تمایل و رفتار روحانیون برای شرکت در برنامه‌های ترویجی (بر اساس برخورداری یا عدم برخورداری از تجربه کشاورزی)

متغیر گروه‌بندی	گروه‌ها	میانگین	انحراف معیار	t	سطح معنی‌داری
تمایل	دارای تجربه	۵۲/۰۵۵	۱۲/۰۵۶	۱/۷۳	۰/۰۸۴
	فاقد تجربه	۴۸/۸	۱۲/۴۹		
رفتار	دارای تجربه	۱۰/۹۸	۲/۹۷	۲/۲۷	۰/۰۲۵
	فاقد تجربه	۹/۷۷	۳/۶۱		

منبع: یافته‌های تحقیق

مقایسه دیدگاه‌های روحانیون بر اساس سنوات تبلیغ در روستا در زمینه تمایل به مشارکت

و مشارکت (رفتار) در برنامه‌های آموزش کشاورزی و منابع طبیعی

برای مقایسه تمایل و رفتار روحانیون در زمینه مشارکت در برنامه‌های آموزشی و ترویجی بر حسب سنوات تبلیغ در روستا (حداکثر پنج سال، شش تا ده سال، و بیش از ده سال)، از آزمون تحلیل واریانس استفاده شده، که نتایج آن در جدول ۸ آمده است. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، بر اساس سنوات تبلیغ روحانیون در روستا، میان گروه‌های مختلف آنها در زمینه تمایل و مشارکت در برنامه‌های آموزشی و ترویجی کشاورزی و منابع طبیعی تفاوت معنی‌دار وجود ندارد.

جدول ۸- آزمون مقایسه میانگین تمایل و رفتار روحانیون برای مشارکت در برنامه‌های آموزشی و ترویجی (بر اساس سنوات تبلیغ در روستا)

متغیر گروه‌بندی	گروه‌ها	میانگین	f	سطح معنی‌داری
تمایل	بین گروه‌ها	۱۵۰/۷۳	۱/۰۹	۰/۳۵۴
	درون گروه‌ها	۱۳۸/۱۸		
رفتار	بین گروه‌ها	۱۷/۲	۱/۷۶	۰/۱۵۴
	درون گروه‌ها	۹/۷		

منبع: یافته‌های تحقیق

مقایسه استان‌های مختلف از نظر میزان تمایل و رفتار روحانیون برای مشارکت در برنامه‌های آموزشی کشاورزی و منابع طبیعی

نتایج آزمون تحلیل واریانس نشان می‌دهد که بین استان‌های مختلف در زمینه تمایل روحانیون برای شرکت در برنامه‌های تبلیغی کشاورزی و منابع طبیعی تفاوت معنی‌دار وجود ندارد؛ اما تفاوت در زمینه رفتار روحانیون برای شرکت در این برنامه‌ها معنی‌دار است. همچنین، نتایج آزمون دانکن نشان می‌دهد که این تفاوت بین استان‌های کرمانشاه و قزوین، یزد و خراسان، ایلام و قزوین، و یزد و قزوین به چشم می‌خورد.

جدول ۹- مقایسه تمایل و رفتار روحانیون برای مشارکت در برنامه‌های آموزشی و ترویجی در استان‌های مختلف

متغیر گروه‌بندی	گروه‌ها	میانگین	f	معنی‌داری
تمایل	بین استان‌ها	۲۱۹/۶۹	۱/۶	۰/۱۷۴
	درون استان‌ها	۱۳۷/۰۵		
رفتار	بین استان‌ها	۳۳/۵	۳/۵۴	۰/۰۰۸
	درون استان‌ها	۹/۴۴		

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول ۱۰- نتایج آزمون تحلیل واریانس رفتار برای مشارکت در برنامه‌ها در استان‌های مختلف

F	سطح معنی داری	گروه اول	میانگین	گروه دوم	میانگین	تفاوت میانگین‌ها	خطای استاندارد	معنی داری
۳/۵۴	۰/۰۰۸	کرمانشاه	۱۱/۵	قزوین	۹/۸۴	۱/۶۵	۰/۶۳۷	** ۰/۰۱
		یزد	۱۲/۰۵	خراسان	۱۰/۴۷	۱/۵۷	۰/۶۱۴	* ۰/۰۱۱
		ایلام	۱۱/۲	قزوین	۹/۸۴	۱/۳۶	۰/۶۵	* ۰/۰۳۸
		یزد	۱۲/۰۵	قزوین	۹/۸۴	۲/۲۱	۰/۶۹۲	** ۰/۰۰۲

* معنی داری در سطح پنج درصد
 ** معنی داری در سطح یک درصد
 منبع: یافته‌های تحقیق

بحث و نتیجه گیری

امروزه، توجه به کشاورزی و منابع طبیعی در راستای بهبود کمی و کیفی نظام تولید کشاورزی و حفظ و احیای عرصه‌های منابع طبیعی و همچنین، بهبود وضع زندگی اکثریت کشاورزان و بهره‌برداران منابع طبیعی ضرورتی انکارناپذیر است. در مسیر توسعه کشاورزی و منابع طبیعی، باید از تمامی ظرفیت‌ها و توان‌های موجود بهره گرفت. وجود و گسترش نظام‌های رهبری در زمینه‌ها، موضوعات و مواضع راهبردی برنامه‌های توسعه کشاورزی و منابع طبیعی از توان‌هایی عظیم به‌شمار می‌رود که شاید کمتر بدان توجه شده است. روحانیون نیز از جمله افرادی به‌شمار می‌روند که به‌عنوان رهبران محلی، می‌توانند در زمینه آموزش، فرهنگ‌سازی و تبلیغ امور کشاورزی و منابع طبیعی در راستای دستیابی به اهداف توسعه نقشی مهم ایفا کنند. خوشبختانه در کشور ایران، قشر روحانی با برخورداری از ویژگی‌هایی اساسی همچون توانایی نفوذ در دیگران، مردم‌پذیری، توان اظهار نظر و ابراز عقیده به‌گونه‌ای واضح و روشن، وسعت دانش و آگاهی، اعتماد به نفس، و سایر شایستگی‌ها قادرند به کمک متولیان کشاورزی و منابع طبیعی آمده، یاریگر آنها در امور آموزش و فرهنگ‌سازی کشاورزی و منابع طبیعی باشند. این توان همراه با ظرفیت‌های پدید آمده از مناسبت‌های مختلف در کشور

مانند ماه مبارک رمضان و ماه محرم فرصت‌هایی مناسب را برای آموزش کشاورزی و منابع طبیعی به مردم فراهم می‌آورد. بهره‌گیری از این فرصت‌ها، البته همراه با مطالعه و برنامه‌ریزی پیشاپیش، به صورت مکمل فعالیت‌های متولیان امور کشاورزی و منابع طبیعی، گامی مهم در راه دستیابی به اهداف توسعه در بخش کشاورزی و منابع طبیعی کشور است.

شناخت نیازهای آموزشی و ترویجی روحانیون از ضروریات مشارکت آنها در برنامه‌های ترویجی و آموزشی کشاورزی و منابع طبیعی است. بر اساس نتایج تحقیق، آشنایی با قوانین و مقررات کشاورزی و منابع طبیعی، آشنایی با مناسبت‌های موجود از قبیل هفته جهاد و روز درختکاری، و نیز آشنایی با طرح‌ها و برنامه‌های مهم وزارت جهاد کشاورزی از نیازهای مهم روحانیون به‌شمار می‌روند. بر اساس بخش دیگری از نتایج تحقیق در زمینه مشکلات فراروی مشارکت روحانیون در برنامه‌های آموزشی و ترویجی، نبود دستورالعمل و استاندارد مشخص برای برنامه‌های آموزشی و ترویجی کشاورزی و منابع طبیعی، عدم حمایت کافی حوزه از این برنامه‌ها، و عدم وجود شبکه نظارتی و ارزیابی سه مشکل مهم روحانیون است.

با توجه به دیگر یافته‌های تحقیق، روحانیون برای مشارکت در برنامه‌های آموزشی و ترویجی کشاورزی و منابع طبیعی از خود تمایل نشان داده، حاضرند در این‌گونه برنامه‌ها مشارکت کنند. پسونن و وسالا (Pesonen and Vesala, 2006) نیز در تحقیق خود در زمینه نقش کلیساها در برنامه‌های توسعه روستایی کشور فنلاند، بدین نتیجه رسیده‌اند که اعضای این کلیساها تمایل زیادی برای مشارکت در برنامه‌ریزی‌های توسعه روستایی دارند. بین مشارکت روحانیون دارای تجربه کشاورزی و روحانیون فاقد این تجربه تفاوت معنی‌دار وجود دارد. این نتایج با نتیجه تحقیق راجرز (Rogers, 1995) همخوانی دارد. او نیز در تحقیق خود، تجربه را از ویژگی‌های مهم رهبران افکار می‌داند، که باعث تأثیرگذاری بیشتر رهبران بر دیگران می‌شود.

با توجه به آنچه گفته شد، برای افزایش کیفیت و اثربخشی مشارکت روحانیون در برنامه‌های آموزشی و ترویجی، انجام هماهنگی‌ها و پیش‌بینی تمهیدات لازم برای رفع

نیازهای آموزشی و ترویجی آنها پیش از اعزام به استان‌ها و مناطق مورد نظر، تهیه دستورالعمل و آیین‌نامه‌های مربوط و ابلاغ آن به استان‌های سراسر کشور و سرانجام، ارزیابی مداوم برنامه از سوی دفتر نمایندگی ولی فقیه در وزارت جهاد کشاورزی ضروری می‌نماید.

پیشنهادها

با توجه به یافته‌های پیش گفته، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

- بر اساس نتایج تحقیق، اولویت‌های اول تا سوم نیازهای آموزشی و ترویجی روحانیون، به ترتیب، عبارت‌اند از آشنایی با قوانین و مقررات کشاورزی و منابع طبیعی، آشنایی با مناسبت‌های موجود از قبیل هفته جهاد و روز درختکاری، و آشنایی با طرح‌ها و برنامه‌های مهم وزارت جهاد کشاورزی. بدین ترتیب، روحانیون برای ایفای نقش مروج کشاورزی و منابع طبیعی، در وهله نخست، لازم است با مجموعه وزارت جهاد کشاورزی و قوانین و مقررات مربوط آشنا شوند و تا پیش از آغاز فرهنگ‌سازی و آموزش و ترویج، در زمینه ساختار و تشکیلات سازمانی آنچه می‌خواهند به ترویج آن بپردازند، شناخت نسبی به‌دست آورند. به دیگر سخن، برخورداری روحانیون از اطلاعات کافی در زمینه شرح وظایف وزارت جهاد کشاورزی و زیرمجموعه‌های وابسته شرط لازم برای بهره‌گیری از آنها در آموزش‌های کشاورزی و منابع طبیعی است. از این‌رو، می‌توان با برگزاری سمینارها و جلسات توجیهی و نیز با انتشار کتابچه‌های راهنما و نشریات مرتبط با معرفی وزارت جهاد کشاورزی و سازمان‌های وابسته، نسبت به توجیه روحانیون اقدام کرد؛
- بر اساس نتایج اولویت‌بندی تمایل و رفتار روحانیون برای مشارکت در برنامه‌های ترویجی و آموزشی کشاورزی و منابع طبیعی، افزون بر اهمیت کسب اطلاعات در زمینه کشاورزی و منابع طبیعی برای روحانیون، تمایل آنها به استفاده از این مطالب در مناسبت‌های خاص مانند ماه مبارک رمضان نیز احساس می‌شود. بنابراین، پیشنهاد می‌شود تا پیش از اعزام روحانیون به روستاها و شهرها به مناسبت‌های ویژه مانند ماه

مبارک رمضان و ماه محرم، با برگزاری جلسات و سمینارهایی، اهمیت کشاورزی و منابع طبیعی برای آنها یادآوری شود؛ و با در اختیار داشتن جزوات و کتاب‌های ترویجی، ترغیب شوند تا در سخنرانی‌های خود بدین موارد نیز توجه داشته باشند؛

- نتایج اولویت‌بندی مشکلات فراروی برنامه‌های تبلیغی کشاورزی و منابع طبیعی از دیدگاه روحانیون، نشان می‌دهد که نبود دستورالعمل و استاندارد مشخص برای برنامه‌های آموزشی و ترویجی کشاورزی و منابع طبیعی، عدم حمایت کافی حوزه از این برنامه‌ها، و عدم وجود شبکه نظارتی و ارزیابی، به ترتیب، اولویت‌های اول تا سوم را در زمینه مشکلات فراروی روحانیون بخود اختصاص داده‌اند. بهره‌گیری از قابلیت و توان روحانیون در فرهنگ‌سازی و ترویج کشاورزی و منابع طبیعی مستلزم وجود دستورالعمل و آیین‌نامه‌های خاص خود است. از این‌رو، برای جلوگیری از پراکنده‌کاری و ارتقای کارایی برنامه‌های آموزشی و ترویجی، پیشنهاد می‌شود که نهاد نمایندگی ولی فقیه با همکاری حوزه‌های معاونت‌ها و دستگاه‌های ذی‌ربط در وزارت جهاد کشاورزی نسبت به تدوین دستورالعمل بهره‌گیری از روحانیون در آموزش‌های کشاورزی و منابع طبیعی اقدام کند. در این حالت، هماهنگی با دفاتر و مجموعه‌های دست‌اندرکار ارائه آموزش‌های کشاورزی و منابع طبیعی به‌منظور جلوگیری از تداخل وظایف ضرورت خواهد داشت. بدیهی است که در این دستورالعمل، شیوه‌های حمایتی و پشتیبانی و همچنین، شبکه نظارتی و ارزیابی مشخص خواهند شد؛

- نتایج تحقیق نشان می‌دهد که روحانیون دارای تجربه کار کشاورزی، در مقایسه با روحانیون فاقد این تجربه، آمادگی بیشتری برای شرکت در برنامه‌های فرهنگ‌سازی و آموزشی کشاورزی و منابع طبیعی دارند. بنابراین، پیشنهاد می‌شود که در گام نخست، برای توسعه برنامه‌های ترویجی کشاورزی و منابع طبیعی، از روحانیون مجرب استفاده شود؛ و در مراحل بعد، سایر روحانیون پس از کسب تجربه و آشنایی بیشتر از طریق برنامه‌های آموزشی ضمن خدمت، برای این کار در نظر گرفته شوند؛

• بر اساس نتایج تحقیق، بین استان‌های مختلف از نظر رفتار روحانیون برای شرکت در برنامه‌های آموزشی و ترویجی کشاورزی و منابع طبیعی تفاوت معنی‌دار وجود دارد. مشارکت روحانیون در برنامه‌های آموزشی کشاورزی و منابع طبیعی در استان‌های یزد، کرمانشاه، ایلام، خراسان، و قزوین، به ترتیب، بیشترین نمرات را به خود اختصاص داده است. در همین ارتباط، پیشنهاد می‌شود که از تجارب این استان‌ها در زمینه چگونگی مشارکت روحانیون بهره‌گیری شود. با تشکیل جلسات بین‌استانی و برگزاری همایش‌های منطقه‌ای و ملی، امکان تبادل تجربه میان استان‌های گوناگون فراهم خواهد شد.

یادداشت

1. Titmus (1989)

منابع

- حوزه نمایندگی ولی فقیه در سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور (۱۳۸۸)، *مدارک و مستندات موجود*. تهران: سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور.
- شهبازی، اسماعیل (۱۳۷۲)، *توسعه و ترویج روستایی*. تهران: دانشگاه تهران.
- Ajzen, I. (2005), *Attitudes, Personality and Behavior*. Milton-Keynes, England: Open University Press, McGraw-Hill.
- Davies, D., Watkins, C. and Winter, M. (1991), *Church and Religion in Rural England*. Edinburgh: T&T Clark.
- Feder, G. and Savastano, S. (2006), "The role of opinion leaders in the diffusion of new knowledge: the case of integrated pest management". *World Developmen*. Vol. 34, No. 7, pp. 1287-1300.
- Fox, L. L. (2004), "The role of the church in career guidance and development: a review of the literature 1960– early 2000s". *Journal of Career Development*. Vol. 29, No. 3.
- Francis, L. J. (1996), *Church Watch: Christianity in the Countryside*. London: SPCK.

- Gibbons, D., Koninck, R., and Hasan, I. (1980), *Agricultural Modernization, Poverty and Inequality: The Distributional Impact of the Green Revolution in Regions of Malaysia and Indonesia*. Westmead, Farnborough: Teakfield LTD.
- Liu, A., Ryan, V., Aurbach, H. and Besser, T. (1998), "The influence of local church participation on rural community attachment". *Rural Sociology*. Vol. 63, No. 3, pp. 432-450.
- Merriam, S. B. and Brockett, R. G. (2007), *The Profession and Practice of Adult Education: An Introduction*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Meyer, K. and Lobao, L. (2003), "Economic hardship, religion and mental health during the midwestern farm crisis". *Journal of Rural Studies*. Vol. 19, No. 2, pp. 139-155.
- Pesonen, H. and Vesala, K. (2006), "Congregations and rural development: the case of the Evangelical Lutheran church of Finland". *Agricultural Economics Review*. Vol. 17, No. 1, pp. 5-14.
- Reddy, D. B. E. (2011), *Agricultural Information Transfer System*. New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Rogers, E. (1995), *Diffusion of Innovations*. New York: The Free Press.
- Valente, T. W. and Davis, R. L. (1999), "Accelerating the diffusion of innovations using opinion leaders". *Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*. No. 566, pp. 55-67.
- Walker, G. (2002), "Contemporary clerical constructions of a spiritual rural idyll". *Sociologia ruralis*. Vol. 42, No. 2, pp. 131-142.
- Zawisza, S. and Pilarsk, S. (2005), "Opinion leadership and information sources in agricultural innovation diffusion process (Based on selected villages in the Kujawsko-Pomorskie province in Poland)". *Electronic Journal of Polish Agricultural Universities*. Vol. 8, No. 4.